

Joanna Stępień¹, Jarosław Czochański²

¹ Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Zakład Geografii
Społeczno-Ekonomicznej

joanna.stepien@ug.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-2619-3045>

² Uniwersytet Gdański, Wydział Nauk Społecznych, Zakład Badań Krajobrazu
i Kształtowania Środowiska

jaroslaw.czochanski@ug.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-0695-3171>

Percepcja krajobrazów województwa pomorskiego w opinii jego mieszkańców

Zarys treści: Celem artykułu jest ocena jakości krajobrazów województwa pomorskiego oraz zmian w nich zachodzących, jak również poziomu świadomości znaczenia jakości krajobrazów wśród mieszkańców regionu. Ocena ta bazuje na badaniu percepcji krajobrazów i waloryzacji przestrzeni wśród mieszkańców województwa, przeprowadzonym w 2021 r. w ramach realizowanego w województwie audytu krajobrazowego. W badaniu udział wzięło 2455 respondentów, pochodzących ze wszystkich 20 powiatów województwa pomorskiego. Wyniki badania wskazały na poczucie silnego związku mieszkańców województwa pomorskiego z miejscem zamieszkania, przy relatywnie niskiej aktywności społecznej na rzecz swojej miejscowości. Jednocześnie liczna grupa respondentów negatywnie oceniła zmiany zachodzące w ich otoczeniu, wyrażając chęć posiadania większego wpływu na kształtowanie przestrzeni i wygląd miejsca zamieszkania. Przeprowadzone badanie było pierwszym tego typu w województwie.

Słowa kluczowe: społeczna percepcja krajobrazów, waloryzacja przestrzeni, audyt krajobrazowy

Wprowadzenie

W strukturze przestrzennej, fizjonomii i funkcjonowaniu krajobrazu w Polsce od dekad zachodzą ogromne i niekorzystne zmiany (spadek powierzchni biologicznie czynnej, spadek różnorodności biologicznej, terytorialna ekspansja miast, chaotyczne rozpraszanie zabudowy stref podmiejskich, utrata walorów estetycznych i widokowych krajobrazów itd.). Z jednej strony człowiek przekształca krajobraz w wyniku realizacji swoich potrzeb, przy czym jednocześnie zasoby, walory i stan krajobrazu rzutują na samopoczucie, warunki życia i charakter działalności człowieka (Chmielewski i in. 2019). Procesom tym towarzyszy w ostatnich latach wzrastająca presja społeczna na ochronę cennych krajobrazów przed dewastacją

(petycje, manifestacje mieszkańców itd.), przy czym nadal aktywność ta nie jest powszechna. Z nielicznych w Polsce badań naukowych społecznej percepcji krajobrazu wyłania się obraz zróżnicowanego poziomu (raczej niskiego lub umiarkowanego) społecznej świadomości znaczenia jakości krajobrazu dla warunków życia jego użytkowników (Chmielewski 2020).

Krajobraz, wraz z jego przyrodniczymi i kulturowymi komponentami, powinien stanowić stabilny i harmonijny system, a jednocześnie, co równie ważne, powinien zaspokajać potrzeby człowieka w wymiarze estetycznym i funkcjonalnym. Rozpoznanie tych potrzeb jest możliwe na podstawie badań percepcji i preferencji, a także mechanizmów, które je kształtują (Skiba 2008, Błaszczyk i in. 2017, Chmielewski i in. 2019). Badania nad percepcją krajobrazu wskazują na potrzebę kontaktu z krajobrazem jako fundamentu kształtowania emocjonalnego człowieka, elementu formowania jego stanu psychofizycznego, mającego znaczenie dla zdrowia i rozwoju m.in. poprzez pozytywny wpływ emocjonalny, łagodzenie stanów podrażnienia, relaks, łagodzenie oddziaływań bodźców, inicjowanie procesów rozwoju itd. (Torowska 2020).

Racjonalna eksploatacja i ochrona krajobrazów stanowi w dzisiejszych czasach konieczność, bo choć nie decyduje w sposób bezpośredni o życiu i zdrowiu człowieka, w znacznym stopniu wpływa na jego jakość (Böhm 2009). Świadomość ekologicznych i estetycznych potrzeb społeczeństw może stanowić nie tylko głos w akademickim dyskursie. Może być ważnym sygnałem dla procesu tworzenia prawa, szczególnie wobec gwałtownie zachodzących zmian i przeobrażeń przestrzeni, które znajdują swoje odzwierciedlenie także w opiniach mieszkańców (Skiba 2008, Hedblom i in. 2020).

Niniejsza praca skupia się na analizie percepcji krajobrazów wśród mieszkańców województwa pomorskiego oraz zmian, jakie w nich zachodzą, a także poczucia tożsamości i przywiązania do miejsca zamieszkania i jego otoczenia. Podstawę do analizy stanowią wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród mieszkańców regionu w 2021 r., w ramach realizowanego audytu krajobrazowego, stanowiącego ustawy o obowiązkach – określony ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (2003), którego sposób opracowania reguluje rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzenia audytów krajobrazowych (wraz ze zmianą z października 2022 r.). Prace nad audytem w województwie pomorskim zapoczątkowała uchwała Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 4 września 2018 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu audytu krajobrazowego dla województwa pomorskiego.

Percepcja krajobrazu w ujęciu teoretycznym

Jedną z pierwszych definicji krajobrazu, stosowanych w opracowaniach naukowych, sformułował A. Humboldt w połowie XIX w., przyjmując, że „krajobraz to całościowa charakterystyka regionu Ziemi” (Chmielewski, za: Humboldt 2012, s. 17). Rozwój naukowego wymiaru pojęcia krajobraz najsilniej związany był z Francją, gdzie w początkach XX w. Paul Vidal de la Blache stworzył szkołę

geografii regionalnej, a w jej ramach nowy model badań krajobrazowych, którego podstawą była geografia człowieka. Vidal de la Blache pisał o krajobrazie – *paysage*, w kontekście łączenia przyrody i człowieka z efektami jego działania (Myga-Piątek 2001). Zdaniem Krzymowskiej-Kostrowickiej (za: Janeczko 2008) każdy krajobraz tworzy całość przyrodniczo-kulturową i stanowi syntezę czterech rodzajów postrzeganej przestrzeni: trwałej (rzeźba powierzchni terenu, zabudowania, sposób użytkowania ziemi i in.), półtrwałej (zmieniającej się w ciągu roku), nietrwałej (epizodycznej) i przestrzeni kontaktów międzyludzkich.

Każdy z elementów krajobrazu ma przypisane sobie atrybuty (takie jak położenie, orientacja, rozmiar, kształt, kolor itd.), które stanowią przedmiot percepcji. Percepcja krajobrazu jest świadomym lub podświadomym rozpoznawaniem, porównywaniem, klasyfikowaniem, ocenianiem i wartościowaniem zjawisk przestrzennych (Janeczko 2008, Kalivoda i in. 2014). Doświadczanie przestrzeni geograficznej i jej atrybutów tworzy podstawę emocjonalnych związków z miejscem, poczucia przywiązania, wykształcenia więzi terytorialnych, tożsamości terytorialnej. W rezultacie percepcja prowadzi do wartościowania otoczenia, czego efektem są odczucia i postawy wobec środowiska życia (Pytko 2014, Bubalo i in. 2019).

W proces odbioru krajobrazu zaangażowanych jest wiele zmysłów, zaś jego ocena jest sumą doświadczeń, wiedzy, poczucia estetyki, oczekiwań i stanu emocjonalnego obserwatora. Z polskich doświadczeń wynika jednak, że ani odbiór krajobrazu, ani wiedza, ani oczekiwanie co do jego charakteru i stanu nie stanowią determinanty w kształtowaniu krajobrazu jako przedmiotu użytkowania, uzależniając zagospodarowanie przestrzeni od bieżących potrzeb społeczno-gospodarczych, czynników ekonomicznych i stanu regulacji prawnych. W efekcie stan krajobrazu utożsamia się z powszechnie panującym chaosem przestrzennym, kształtowanym procesami demograficznymi, osadniczymi, złymi regulacjami planistycznymi, złą gospodarką gruntami i wysokimi kosztami społeczno-gospodarczymi jego zagospodarowania (Śleszyński, Kukołowicz 2021).

Stopień wiedzy i postrzegania rzeczywistości w odniesieniu do krajobrazu, dziedzictwa materialnego i niematerialnego buduje świadomość krajobrazową człowieka. Od poziomu świadomości krajobrazowej zależy partycypacja społeczna, tj. potrzeba i chęć włączania się w działania w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu. Odczucia połączone z wiedzą i doświadczeniem składają się na całościowy odbiór i w efekcie – postępowanie obserwatora (mieszkańca, turysty, eksperta itp.) w stosunku do krajobrazu. Im świadomość krajobrazowa jest wyższa, tym większy jest udział mieszkańców w działaniach na rzecz ochrony i optymalnego kształtowania krajobrazu (Pawłowska 2008, Yoshimura, Hiura 2017, Getzner 2020).

Istnieją różne metody i narzędzia badania świadomości krajobrazowej. Najczęściej wykorzystuje się w nich analizy projektów na rzecz kształtowania i ochrony krajobrazu, wywiady bezpośrednie lub kwestionariusze ankiet. Podejmowane badania na ogół dotyczą analizy poziomu wiedzy o krajobrazie i jego zasobach, poziomu partycypacji społecznej w działaniach na rzecz kształtowania i ochrony krajobrazu lub postaw ludzi wobec zmian w krajobrazie. Ocena jakości

krajobrazu jest zagadnieniem trudnym i odznacza się dużym subiektywizmem. Nadal istnieje luka badawcza w obszarze oceny świadomości krajobrazowej na podstawie analizy postaw mieszkańców wobec przekształceń krajobrazu. W Polsce badania z tego zakresu są stosunkowo nieliczne i poruszają głównie kwestie teoretyczne (Bródka i in. 2017).

Percepcja i wartościowanie krajobrazów jest jednym z etapów prawidłowego planowania i zagospodarowania przestrzeni. Może służyć także jako element kontroli kierunków i dynamiki przekształceń będących efektem zarówno działalności człowieka, jak i sił przyrody (Nijnik i in. 2008, Polska 2011, Senetra 2016, Getzner 2020).

Formalne podstawy badań krajobrazowych

Badania świadomości krajobrazowej i percepcji krajobrazu są jednym z głównych nurtów w badaniach krajobrazowych. Dotyczą przestrzeni geograficznej, ale wykorzystują narzędzia socjologiczne, co sprawia, że leżą na pograniczu kilku dyscyplin naukowych: geografii, architektury krajobrazu, socjologii, a nawet psychologii.

Zasadnicze znaczenie dla rozwoju badań krajobrazowych miało przyjęcie przez Radę Europy i ogłoszenie w 2000 r. Europejskiej Konwencji Krajobrazowej (EKK). Potrzeba tych badań wynika bezpośrednio z rozumienia krajobrazu, jako obszaru, postrzeganego przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich (Europejska Konwencja Krajobrazowa 2006). Krajobraz jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego oraz ważnym elementem jakości życia ludzi mieszkających w mieście, na wsi, na terenach zdegradowanych czy na obszarach o wysokiej jakości (Pawłowska 2008, Böhm 2009).

Krajobraz jest kluczowym elementem dobrobytu całości społeczeństwa i jednostek, a jego ochrona i planowanie niesie obowiązki dla każdego człowieka. Planowanie krajobrazu rozumiane jest jako działanie mające na celu poprawę jakości (w tym jakości użytkowej) krajobrazu poprzez jego zachowanie, odnowę i kształtowanie (Chmielewski 2020). Każda ze stron ratyfikujących konwencję zobowiązała się do zidentyfikowania krajobrazów na obszarze terytorium danego kraju, przeanalizowania ich charakterystyk oraz identyfikacji czynników przekształcających krajobrazy. Zobowiązanie odnosiło się także do analizy zmian zachodzących w strukturze i fizjonomii krajobrazów, oceny zidentyfikowanych w ten sposób krajobrazów, z uwzględnieniem szczególnych wartości przypisanych im przez ekspertów oraz społeczności, których dotyczą (Bernat 2012).

Konsekwencją ratyfikowania przez Polskę Europejskiej Konwencji Krajobrazowej było m.in. uchwalenie ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, zwanej w skrócie ustawą krajobrazową. Wskutek przyjęcia nowych regulacji prawnych wprowadzono m.in. obowiązek przeprowadzenia przez samorządy poszczególnych województw tzw. audytu krajobrazowego, czyli okresowego kompleksowego

przeгляdu i oceny stanu krajobrazów Polski. Rozporządzenie wykonawcze w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych ukazało się jednak dopiero w styczniu 2019 r., co skutkuje opóźnieniami w realizacji działań (Chmielewski 2020), zaś w październiku 2022 r. ukazała się jego zmiana, wynikająca z powszechnej krytyki zaproponowanej w nim metodyki oceny krajobrazów i wyznaczania krajobrazów priorytetowych.

Jednym z celów EKK jest podnoszenie świadomości społeczeństwa obywatelskiego w zakresie wartości krajobrazów, ich roli i wprowadzanych w nim zmian, dlatego w wielu krajach Europy pracom tym towarzyszył rozwój systemu edukacji krajobrazowej społeczeństw. Dzięki temu coraz więcej osób zaczęło sobie uświadamiać, że stan krajobrazu jest odzwierciedleniem poszanowania dziedzictwa natury danego regionu oraz świadectwem kultury jego mieszkańców. Ponadto krajobraz jest podstawą kształtowania się tożsamości miejsc i regionów, a jakość krajobrazu znacząco wpływa na samopoczucie jego użytkowników (Bernat 2012, Chmielewski i in. 2019).

Jednym z efektów coraz większej antropopresji na środowisko są narastające konflikty przestrzenne oraz pogarszające się warunki funkcjonowania zarówno przyrody, jak i gospodarki. Analiza danych o kosztach chaosu przestrzennego wykazuje, że ponad 60% mieszkańców Polski żyje w krajobrazach konfliktowych, poddanych presji nieładu przestrzennego, o obniżonych lub zdegradowanych walorach. Całkowite roczne koszty chaosu przestrzennego w Polsce (w tym zakresie koszty nadmiarowych dojazdów do pracy, budowy i utrzymania nadmierowej infrastruktury, nadmiernego natężenia ruchu drogowego itd.) szacowane są na ponad 84 mld zł (Śleszyński, Kukołowicz 2021). Zwraca uwagę fakt, że ocenę skutków chaosu przestrzennego ukierunkowuje się na kwestie ekonomiczne, społeczne i techniczne, ograniczając ujęcie krajobrazowe i ocenę utraty walorów fizjonomicznych, stanowiących często o tożsamości kulturowej, regionalnej, a nawet narodowej. Jednocześnie coraz częściej zwraca się uwagę na potrzebę uwzględniania właśnie oczekiwań społecznych, dotyczących jakości i tożsamości krajobrazów różnych regionów w procesie kształtowania zagospodarowania przestrzennego (Nijnik i in. 2008, Bubalo i in. 2019, Chmielewski 2020). O wzrastającej presji społecznej dotyczącej potrzeb skutecznej ochrony cennych krajobrazów przed dewastacją świadczą m.in. petycje składane do władz samorządowych oraz uliczne manifestacje mieszkańców. Dlatego wskazane jest, aby samorządy lokalne uwzględniały szeroki udział miejscowej ludności w procesie audytu zamieszkiwanych przez nią krajobrazów, poznając opinie, oceny i oczekiwania społeczności lokalnych.

Obszar i przedmiot badań empirycznych

Na potrzeby audytu krajobrazowego województwa pomorskiego przeprowadzono badanie ankietowe dotyczące percepcji krajobrazów i waloryzacji przestrzeni przez mieszkańców regionu. Badanie zrealizowane zostało w okresie od 20 kwietnia 2021 do 17 maja 2021 r., miało charakter anonimowy i zostało wykonane

metodą autorskiego kwestionariusza ankiety on-line (CAWI – Computer Assisted Web Interview) z wykorzystaniem narzędzia KoBoToolbox do zgromadzenia danych oraz Excel Data Analyser (v 1.23) do analizy wyników. Dobór metody wynikał przede wszystkim z ograniczeń w realizacji terenowych badań społecznych za pomocą bezpośredniego kontaktu z respondentem, związanych z występującą w tym czasie pandemią koronawirusa (COVID-19) i silnym wzrostem zachorowań w Polsce. Udział w badaniu był dobrowolny, respondenci mogli zrezygnować z wypełniania kwestionariusza w dowolnym momencie. Za realizację badania i jego upowszechnienie odpowiadało Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego w Gdańsku, prowadzące prace nad sporządzeniem audytu krajobrazowego, przy merytorycznym wsparciu i współudziale autorów niniejszej publikacji. W dystrybucję ankiet w gminach włączyły się lokalne samorządy, wykorzystując m.in. portale internetowe urzędów. Pomimo ograniczeń, w zrealizowanym badaniu udział wzięło 2455 respondentów, mieszkanek i mieszkańców województwa. Wśród badanych znaleźli się przedstawiciele wszystkich 20 powiatów województwa pomorskiego oraz 100 gmin (spośród 123). Najliczniej reprezentowali swoją gminę mieszkańcy Gdańska oraz Gdyni, ale w stosunku do wielkości populacji gminy dominowali respondenci z dwóch gmin wiejskich – Przywidz oraz Cedry Wielkie.

Respondenci mieli za zadanie podzielić się opinią na temat wyglądu miejsca zamieszkania, poczucia przywiązania do niego, wskazać rodzaje podejmowanej aktywności na rzecz miejscowości zamieszkania, a także odnieść się do wyglądu miejsca zamieszkania oraz wskazać najcenniejsze miejsca w swojej okolicy. Pierwsza część ankiety pozwoliła na uzyskanie odpowiedzi na pytanie o poziom przywiązania i poczucia tożsamości z miejscem zamieszkania oraz aktywności na jego rzecz. Druga część umożliwiła analizę postaw mieszkańców wobec wartości krajobrazów w miejscu zamieszkania oraz zachodzących zmian w krajobrazie, a także ocenę działań władz lokalnych w zakresie zachowania walorów miejsc. Uzyskane odpowiedzi dają możliwość wnioskowania o stanie świadomości mieszkańców regionu w zakresie wartości krajobrazów.

Objęcie takimi badaniami właśnie województwa pomorskiego należy uznać za ważne doświadczenie – wobec faktu, że w wielu publikacjach właśnie to województwo zaliczane jest do grupy regionów o największym zróżnicowaniu i atrakcyjności krajobrazowej w Polsce, cechuje się wysokim potencjałem przyrodniczo-krajobrazowym i walorami widokowymi (Śleszyński 2007, Śleszyński, Kistowski 2010, Mazur i in. 2020) oraz znacznym stopniem ich zachowania – co znajduje m.in. odzwierciedlenie w ponad 50% powierzchni objętej ochroną prawną – w tym posiadaniu 2 parków narodowych, 2 Światowych Rezerwatów Biosfery MaB, 136 rezerwatów przyrody, 9 parków krajobrazowych, 46 obszarów chronionego krajobrazu i licznej grupy obiektów w sieci obszarów Natura 2000 (Aktualizacja opracowania... 2007). Jednocześnie Pomorskie należy też do regionów o największej atrakcyjności turystycznej, której podstawę stanowi zmienność i różnorodność krajobrazowa (Ozimek i in. 2019).

Wyniki badań wraz z dyskusją

Spośród wszystkich uczestników badania kobiety stanowiły 51% (1262 osoby), mężczyźni 47% (1164 osób), pozostali uczestnicy odmówili udzielenia odpowiedzi na pytanie o płeć (29 osób – 2%). Ze względu na wiek badanych najliczniej reprezentowane były osoby w średnim wieku w przedziale 35–44 lat (33%), najmniej licznie osoby najstarsze powyżej 65 roku życia (4%) oraz najmłodszy mieszkańcy w wieku 18–24 lat (9%). W przypadku badań ankietowych przeprowadzanych w Internecie należy liczyć się z ograniczonym udziałem osób starszych ze względu na dostępność i poziom korzystania z narzędzi teleinformatycznych, natomiast najmłodszy respondenci częściej rezygnują z udziału w badaniu ze względu na tematykę, która ich nie interesuje lub w zakresie której nie posiadają wiedzy i doświadczenia.

W badaniu dominowali respondenci z wykształceniem wyższym (77%, w stosunku do 26% ogółu populacji Polski), co też jest charakterystyczne dla badań on-line, wymagających większych umiejętności teleinformatycznych i dostępu do odpowiednich urządzeń. Również tematyka badania i charakter niektórych pytań mogły rzutować na chęć wzięcia w nim udziału. Ze względu na aktywność zawodową większość respondentów pracuje zawodowo (83%) lub uczy się (10%). Uczestnikami badania, choć zdecydowanie mniej licznie, były także osoby nieaktywne zawodowo – przebywające na emeryturze lub rencie (6%) oraz zajmujące się domem (4%). Większość badanych (68%) nie była związana zawodowo z zagadnieniami kształtowania przestrzeni, ani z samorządem lokalnym.

Uwzględniając czas zamieszkania w miejscowości, należy stwierdzić, że największą część spośród badanych stanowiły osoby mieszkające w danej gminie od urodzenia (31%) oraz od ponad 20 lat (19%). Najmniej licznie reprezentowane były osoby mieszkające od roku lub krócej (4%), nieco więcej było badanych zamieszkujących swoją miejscowość ponad rok, ale nie dłużej niż 5 lat (15%). Czas zamieszkania może być czynnikiem, choć nie jedynym i nie zawsze najistotniejszym, wpływającym na postrzeganie miejsca zamieszkania, walorów krajobrazowych oraz zmian zachodzących w najbliższym otoczeniu respondentów, o czym szerzej w dalszej części analizy wyników.

Poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania

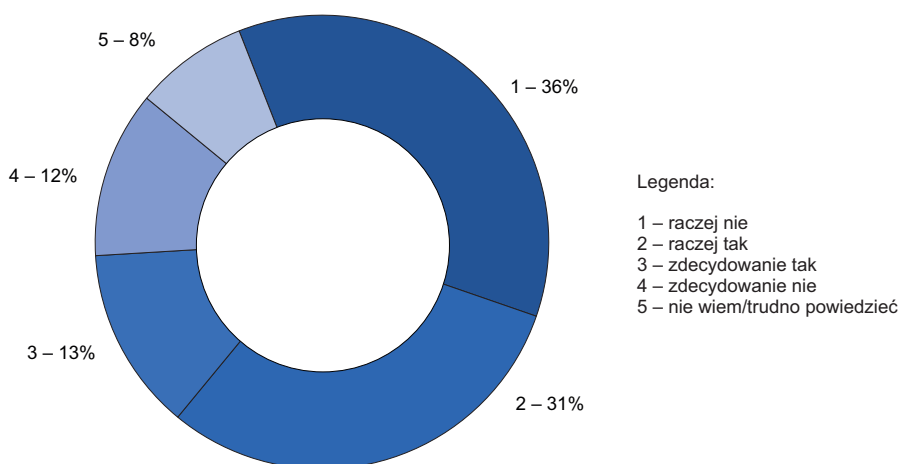
Zdecydowana większość badanych odczuwa przywiązanie do miejsca zamieszkania (86%), przy czym zdecydowane przekonanie wyrażało 50% respondentów. Osoby, które nie czują się związane z miejscowością zamieszkania, stanowiły łącznie 10% badanych. Czas zamieszkania w gminie jest w dużym stopniu uzależniony od poczucia przywiązania do niej, natomiast im krótszy czas zamieszkania, tym badani wyrażali swoje przywiązanie mniej zdecydowanie. Należy jednak mieć na uwadze, że także osoby o krótszym czasie zamieszkania w miejscowości, często wskazywały na wysokie poczucie przywiązania, stąd aspekt ten będzie odgrywał ważniejszą rolę niż jedynie czas zamieszkania. Zostanie to szerzej

omówione w części poświęconej aktywnościom na rzecz miejsca zamieszkania oraz percepcji wyglądu miejscowości i wartości krajobrazów.

Wysokie poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania znajduje odzwierciedlenie w wysokim odsetku respondentów, którzy nadal planują mieszkać w aktualnym miejscu i nie przewidują przeprowadzki w perspektywie najbliższych 5–10 lat (73%). Wprawdzie grupa ta jest mniejsza niż liczba badanych, którzy czują się związani ze swoją miejscowością, ale wynika to głównie z faktu, że badani częściej nie potrafili określić precyzyjnie planów na przyszłość. Potwierdza to zestawienie wskazań respondentów co do chęci dalszego mieszkania w obecnym miejscu z poziomem przywiązania do miejscowości.

Osoby, które czują się mocno przywiązane (wyrażają zdecydowane opinie), w dużo większym stopniu przewidują pozostanie w obecnym miejscu w ciągu kilku najbliższych lat (63%). Z kolei badani, którzy nie czują przywiązania do miejsca zamieszkania, w znakomitej większości nie zamierzają w nim mieszkać w przyszłości (70%). Co istotne – zależność ta nie jest tak wyraźna w przypadku powiązania chęci dalszego mieszkania w obecnym miejscu z czasem zamieszkania w nim – to stopień zadowolenia i przywiązania decyduje o chęci pozostania w gminie. Wielkość gminy pod względem liczby mieszkańców (wg przyjętych przedziałów poniżej 10 tys. osób, pomiędzy 10–100 tys. osób oraz powyżej 100 tys. osób) także nie jest czynnikiem różnicującym stopień przywiązania lub jego braku do miejsca zamieszkania.

Wysoki stopień poczucia przywiązania do miejscowości nie do końca przekłada się na aktywne uczestnictwo w życiu społecznym tejże miejscowości. Bliższa połowa badanych (48%) przyznaje, że nie angażuje się w życie społeczności w miejscu zamieszkania, a 8% nie chciało udzielić odpowiedzi, co może być efektem niechęci do przyznania się do braku aktywności. Jedynie 13% badanych zdecydowanie potwierdziło zaangażowanie w życie społeczne swojej miejscowości, a 31% respondentów uważa, że raczej uczestniczy aktywnie (ryc. 1).

Ryc. 1. Aktywne uczestnictwo w życiu społecznym swojej miejscowości

Źródło: opracowanie własne.

Związki czasu zamieszkania z aktywnością społeczną nie są bardzo wyraźne, z wyjątkiem mieszkańców najdłużej i najkrócej mieszkających w danej miejscowości. Osoby, które mieszkają w swojej miejscowości od urodzenia (49%) lub ponad 20 lat (47%), są częściej aktywne na rzecz tej miejscowości, przy czym w znacznym stopniu zależność ta będzie korelowała z wiekiem tych osób. W przypadku respondentów, którzy mieszkają rok lub krócej, najwięcej osób deklaruje brak aktywności i tu powiązanie z wiekiem niekoniecznie ma znaczenia, a bardziej stopień przywiązania do miejscowości oraz rozeznania w sprawach miejsca zamieszkania.

Poczucie przywiązania do miejscowości jest tym czynnikiem, który najmocniej różnicuje aktywność społeczną w swoim miejscu zamieszkania. Respondenci najbardziej związani ze swoją miejscowością należą do najbardziej aktywnych (57%), im mniejsze poczucie przywiązania lub brak deklaracji w tym zakresie, tym częstsze deklaracje braku aktywności na rzecz miejsca zamieszkania, szczególnie wśród zdecydowanych opinii. Częściej aktywności na rzecz swojej gminy podejmują mieszkańcy mniejszych miejscowości (szczególnie poniżej 10 tys. os.) – 59%, wyraźnie mniej aktywni są mieszkańcy dużych miast (powyżej 100 tys. mieszkańców) – 37%.

Badani najczęściej włączają się aktywnie w działania o charakterze lokalnym na terenie miejscowości (70% wskazań), często wskazywano też bardziej aktywne formy typu dbanie o tereny zieleni, szczególnie poprzez zorganizowane akcje (55%), zaangażowanie w rozwiązywanie lokalnych problemów (49%) oraz udział w akcjach charytatywnych na rzecz mieszkańców (37%). Wśród innych wskazań pojawiły się np. działania w ramach budżetu obywatelskiego czy członkostwo w ochotniczej straży pożarnej w miejscu zamieszkania.

Aktywność na rzecz miejsca zamieszkania i przywiązanie do swojej miejscowości nie w pełni koresponduje z wiedzą na temat lokalnych tradycji czy zwyczajów. Aż 24% osób badanych nie wie lub nie potrafi wskazać, czy w miejscu zamieszkania są kultywowane jakieś lokalne zwyczaje, a zdaniem 38% respondentów raczej takich nie ma. Jedynie 7% spośród badanych jest przekonane, że w miejscu zamieszkania kultywowane są lokalne zwyczaje i obrzędy, a łącznie 23% ma jakąkolwiek wiedzę w tym zakresie. Wiedza na temat tradycji czy obrzędów w mniejszym stopniu zależy od czasu zamieszkania w miejscowości, z wyjątkiem osób o najkrótszym stażu, a w większym stopniu od poczucia przywiązania do danego miejsca. Większe rozeznanie występuje także w przypadku mieszkańców najmniejszych gmin (36%), zwłaszcza w porównaniu do mieszkańców dużych miast (13%). Ten zakres badania ma związek z elementami treści audytu krajo-brazowego, w którym badaniom ankietowym podlegają tzw. cechy syntetyczne (tradycji, tożsamości i swojskości), określające niemierzalne zjawiska, odnoszące się do kultywowania wartości, wzorców, idei, poglądów religijnych czy etnicznych, związków przynależności i przywiązania odczuwanych z miejscem zamieszkania (Rozporządzenie Rady Ministrów... 2019).

Oprócz wiedzy na temat lokalnych zwyczajów czy obrzędów pytano respondentów o rozeznanie co do charakterystycznych dla tego miejsca elementów przyrody, kultury czy historii. Tu wiedza o występowaniu takich charakterystycznych

elementów była znacznie większa niż w przypadku lokalnych tradycji czy obzędów, blisko połowa badanych zdecydowanie potwierdziła ich występowanie (46%), a kolejne 33% osób przychyliło się do takiej opinii. Największe rozeznanie mają osoby najbardziej przywiązane do miejsca zamieszkania, a wiedza na temat takich cech miejsc zmniejsza się wśród osób nieodczuwających przywiązania. Co ważne, ponownie czas zamieszkania w miejscowości nie różnicuje w sposób znaczący stopnia zorientowania w występowaniu takich charakterystycznych dla danego miejsca elementów, ale już stopień przywiązania do miejsca wyraźnie wpływa na posiadaną wiedzę. Mieszkańcy, którzy czują związek z miejscem, chętniej zgłębiają wiedzę na jego temat i uczestniczą w lokalnych wydarzeniach oraz angażują się czynnie w bezpośrednie działania. Także wielkość gminy nie wpływa na stopień posiadanej wiedzy na temat cech szczególnych miejsca zamieszkania wśród ich mieszkańców.

Postrzeganie krajobrazów przez mieszkańców województwa pomorskiego

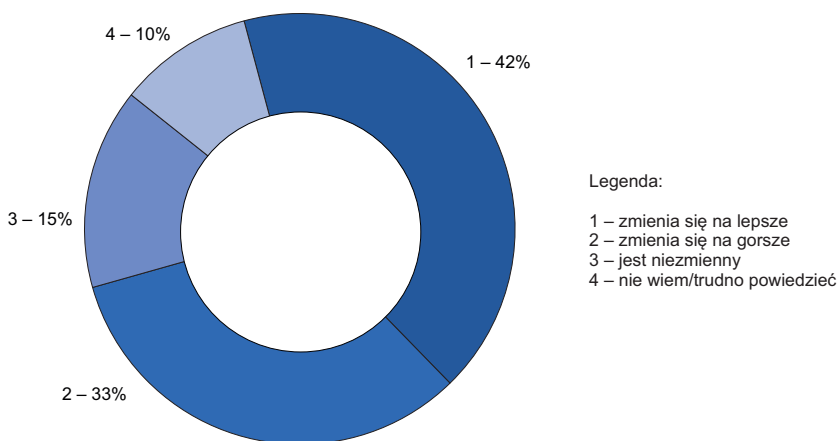
W ocenie wyglądu miejsca zamieszkania dominowały stonowane opinie. Ponad połowa badanych wyrażała zadowolenie z wyglądu miejsca zamieszkania (63%), jednak zdecydowanych opinii było tylko 11%. Negatywnie na temat wyglądu miejscowości zamieszkania wypowiadało się 34% badanych, przy czym zdecydowane głosy stanowiły 13% odpowiedzi. Poziom zadowolenia z wyglądu miejsca zamieszkania jest mocno zależny od stopnia poczucia przywiązania do tego miejsca – im większe przywiązanie, tym wyższy poziom zadowolenia z wyglądu miejsca, a także wyższa chęć pozostania w obecnym miejscu zamieszkania w perspektywie najbliższych lat (tab. 1 – zał. 1). Z kolei wielkość gminy nie ma wpływu na poziom zadowolenia z wyglądu miejsca zamieszkania. Wśród elementów szczególnie cenionych w wyglądzie miejsca zamieszkania najczęściej wskazywana była zieleń, przyroda, bliskość morza i plaż oraz spokój i cisza. Z kolei wśród negatywnych elementów, zaburzających wygląd miejsca, dominowały śmieci, nieporządek, zaniedbane, niezagospodarowane miejsca oraz chaotyczna zabudowa.

Respondenci odczuwają potrzebę wpływu na wygląd miejsca zamieszkania, ponad 67% spośród badanych w zdecydowany sposób wskazało tę grupę jako właściwą do oddziaływania na wygląd danego miejsca, co jest w dużym stopniu rozbieżne z poziomem aktywności społecznej w miejscu zamieszkania, opisanym powyżej (13% zdecydowanie aktywni, 31% raczej aktywni). Jako drugi najważniejszy podmiot, któremu respondenci przypisują największy wpływ na wygląd danego miejsca, wskazane zostały władze gminne (48% zdecydowanie, łącznie 86% wskazań). Władzom centralnym w najmniejszym stopniu mieszkańcy byłiby skłonni powierzyć wpływ na wygląd danego miejsca.

Deklaratywnie większość respondentów (93%) interesuje się inwestycjami i działaniami w miejscu zamieszkania, które prowadzą do zmiany jego wyglądu, choć zdecydowane zainteresowanie wyraża niewiele ponad połowa (52%). Nieco

większe zainteresowanie deklarują mężczyźni, choć różnica pod względem płci osób badanych nie jest znacząca. W dużo większym stopniu poziom zainteresowania inwestycjami jest powiązany z poziomem aktywności społecznej w życiu miejscowości, chociaż także wśród respondentów nieangażujących się aktywnie w lokalnej społeczności nie brakuje osób zainteresowanych lokalnymi działaniami inwestycyjnymi, przy czym swoje zainteresowanie deklarują z mniejszym przekonaniem niż osoby aktywnie uczestniczące w lokalnym życiu. Nieco częściej też zainteresowanie inwestycjami deklarują mieszkańcy największych miast województwa (96%) niż mieszkańcy małych gmin (90%) i gmin średniej wielkości (91%).

Podobnie jak w przypadku oceny wyglądu miejsca zamieszkania, tak i w ocenie zmian, które w tym wyglądzie zachodzą, respondenci są podzieleni. Znaczna część spośród badanych ocenia zmiany pozytywnie (42%), ale równie wiele osób zmiany te postrzega negatywnie (33%), jedynie dla 15% badanych nic nie zmienia się w wyglądzie miejsca zamieszkania, a 10% respondentów nie ma zdania na ten temat (ryc. 2).

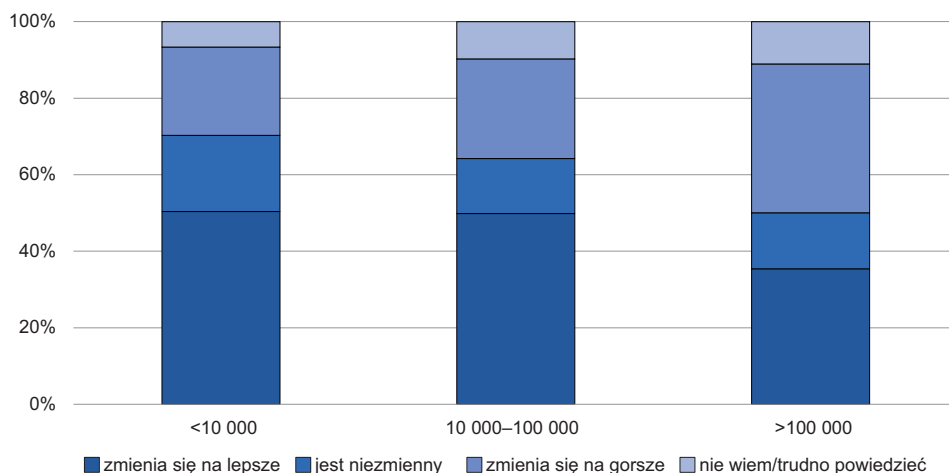

Ryc. 2. Ocena zmian w wyglądzie miejsca zamieszkania

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na długość czasu zamieszkania w gminie, w nieco większym stopniu pozytywne zmiany w wyglądzie miejscowości dostrzegają osoby mieszkające od urodzenia lub ponad 20 lat w danym miejscu oraz te, które mieszkają najkrócej, z kolei na negatywne zmiany zwracają uwagę przede wszystkim osoby mieszkające ponad 5 lat, ale nie dłużej niż 20 lat. Specyfika ta i różnice mogą wynikać z poczucia przywiązania do miejscowości – mieszkańcy z wyższym poziomem przywiązania są bardziej pozytywnie nastawieni do zmian niż mieszkańcy krócej mieszkający w danym miejscu i jednocześnie z niższym poziomem przywiązania (tab. 1 – zał. 1). Z kolei osoby o najkrótszym okresie zamieszkania w danym miejscu kierują się poczuciem nowości w nowym dla nich miejscu i w większym

stopniu postrzegają zmiany zachodzące w danym miejscu pozytywnie, nie mając punktu odniesienia do przeszłości. Również osoby, które są bardziej zadowolone z aktualnego wyglądu miejsca zamieszkania, podchodzą do zmian tego wyglądu z pozytywnym nastawieniem. Natomiast osoby, którym wygląd miejsca zdecydowanie się nie podoba, równie nieprzychylnie oceniają jego zmiany. Bardziej krytyczni w ocenie zmian wyglądu miejscowości są mieszkańcy największych miast (gminy powyżej 100 tys. osób) – 39% spośród badanych oceniło zmiany wyglądu na gorsze, a tylko 35% odniosło się do zmian pozytywnie. Z kolei mieszkańcy najmniejszych gmin w dużo większym stopniu uznają zachodzące zmiany za korzystne (50%) (ryc. 3).

Ryc. 3. Ocena zmian w wyglądzie miejsca zamieszkania według wielkości gminy

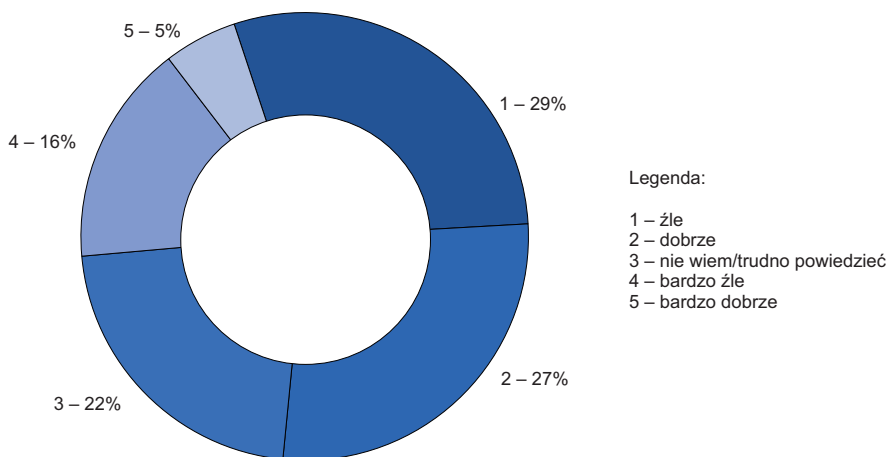
Źródło: opracowanie własne.

Według większości badanych osób (59%) zmiany zachodzące w wyglądzie miejscowości powodują zmianę charakteru tych miejsc (zmiana funkcji wynikająca z przekształcenia przestrzeni), z kolei dla 33% respondentów charakter ten pozostaje niezmienny. Najbardziej pozytywnie zmiany oceniane są w odniesieniu do nowych przestrzeni publicznych oraz infrastruktury drogowej. W przypadku nowej zabudowy mieszkaniowej opinie są mocno podzielone – znaczna część badanych określa te zmiany jako pozytywne, ale podobna grupa ocenia je źle. Powstająca zabudowa usługowo-handlowa także oceniana jest pozytywnie, choć przez mniej niż połowę badanych. Wśród zmian źle ocenianych przez badane osoby są te, które dotyczą ochrony środowiska naturalnego (46% łącznie źle i bardzo źle).

Na potrzeby badania respondenci byli też proszeni o informację, czy w miejscu zamieszkania i jego otoczeniu potrafią wskazać cenne krajobrazy, miejsca bądź obiekty. Wyrażna większość badanych osób (71%) identyfikuje w swoim

otoczeniu takie elementy, przy czym blisko połowa zdecydowanie potwierdza fakt występowania cennych krajobrazów czy miejsc. Około 1/5 spośród respondentów (18%) nie jest pewna co do istnienia takich obiektów bądź krajobrazów. Ponownie stopień przywiązania do miejsca zamieszkania determinuje umiejętność identyfikacji cennych krajobrazów, obiektów i miejsc – wśród osób najbardziej przywiązanych do swojej miejscowości zauważalnie częściej funkcjonuje przekonanie o występowaniu cennych miejsc na terenie i w otoczeniu ich miejsca zamieszkania. Z kolei wielkość miejsca zamieszkania nie jest czynnikiem różnicującym stopień identyfikacji cennych elementów przestrzeni.

W równie wysokim stopniu co identyfikacja cennych miejsc badani uznają za potrzebne (75%) zachowanie w niezmienionym stanie miejsc ze względu na ich cenne walory. Potrzebę taką dostrzegają zwłaszcza osoby, których poziom zadowolenia z wyglądu miejsca zamieszkania jest najwyższy. W ogólnej ocenie działań władz lokalnych na rzecz zachowania walorów miejsc szczególnie cennych w danej miejscowości czy gminie 45% badanych wypowiedziało się negatywnie o lokalnych działaniach, a jedynie 32% dostrzega zalety tych działań (ryc. 4).

Ryc. 4. Ocena działań władz lokalnych na rzecz zachowania walorów miejsc szczególnie cennych

Źródło: opracowanie własne.

Nieco częściej bardzo źle działania władz lokalnych oceniają mężczyźni. Ze względu na wiek badanych osób, częściej pozytywnie działania władz lokalnych oceniali najmłodszy i najstarsi mieszkańcy, natomiast bardziej krytyczni byli mieszkańcy w średnim wieku. Także osoby o większym poczuciu przywiązania do miejsca zamieszkania były mniej krytyczne w ocenach władz lokalnych, podczas gdy najmniej związani z miejscem zamieszkania jednocześnie byli najbardziej krytycznie nastawieni do działań tych władz. Najbardziej krytyczni wobec działań lokalnych władarzy są mieszkańcy największych miast (52%), wyraźniej

rzadziej negatywnie działania te oceniają mieszkańcy gmin w przedziale między 10–100 tys. osób (36%) oraz najmniejszych miejscowości (37%).

Podsumowanie i wnioski

W ogólnej ocenie atrakcyjności miejsca zamieszkania i jego najbliższego otoczenia charakterystyczny jest wśród mieszkańców województwa pomorskiego wysoki poziom przywiązania do miejsca i czynnik ten determinuje sposób postrzegania swojej miejscowości oraz walorów w niej występujących. Poczucie silnego związku z miejscem zamieszkania potwierdzone jest też chęcią dalszego zamieszkiwania w dotychczasowym miejscu przez większość respondentów. Wysokiemu poziomowi przywiązania towarzyszy jednak przeciętna aktywność społeczna na rzecz swojej miejscowości i sprowadza się ona najczęściej do udziału w lokalnych wydarzeniach, w mniejszym stopniu do aktywnego zaangażowania w rozwiązywanie lokalnym problemów. Zjawisko to zobrazował już wcześniej Böhm (2008), wskazując, że w warunkach polskich piramida prokrajobrazowych inicjatyw jest odwrócona względem krajów dojrzałej demokracji. Stwierdza on, że prawidłowa partycypacja społeczna powinna cechować największą aktywność na najniższym stopniu procedur (poziom gminy), którego bezpośrednio dotyczy. Wówczas przynosi największe korzyści i jest zgodna z oczekiwaniami mieszkańców.

W świetle wyników badań mieszkańców województwa pomorskiego duże przywiązanie do własnej miejscowości przekłada się na stosunkowo wysoki poziom zadowolenia z wyglądu miejsca zamieszkania i bardzo duże zainteresowanie inwestycjami realizowanymi w otoczeniu tego miejsca. Znacząca część osób badanych chciałaby mieć także większy wpływ na kształtowanie przestrzeni i wygląd miejsca zamieszkania, szczególnie że liczna grupa respondentów ocenia negatywnie zmiany zachodzące w swojej miejscowości. Aspekty kulturowe i percepcyjne w znacznym stopniu decydują o przywiązaniu do miejsca oraz społecznej akceptacji krajobrazu. Powinny one stanowić podstawę prawidłowej jego ochrony i kształtowania na poziomie lokalnym, zwłaszcza w odniesieniu do krajobrazu nieuznawanego za priorytetowy, lecz zwyczajny, codzienny (Gałęcka-Drozda i in. 2018). Pojawiające się w województwie pomorskim problemy suburbanizacji, chaosu w zagospodarowaniu przestrzennym, stopniowej dewaloryzacji krajobrazu, wyraźnie schodzą na plan dalszy w sytuacji deklarowanego przywiązania do miejsca zamieszkania i zadowolenia z tego miejsca. Czynniki wpływające na warunki życia w danej gminie i miejscu zamieszkania stają się generalnie ważniejsze niż stan przestrzeni i zachodzące w niej zmiany. Przy jednoczesnej raczej umiarkowanej i niewielkiej aktywności społecznej – jest to ważne wskazanie dla władz poziomu lokalnego i regionalnego, które winny podejmować działania aktywizujące ludność na rzecz pozytywnych zmian środowiskowych i krajobrazowych oraz zapewniać materialne warunki takiej aktywizacji.

Z perspektywy audytu krajobrazowego uzyskane wyniki badań ankietowych należy uznać za niezwykle ważne, nie tylko ze względu na stan poznania postaw społecznych i sposobów postrzegania przestrzeni przez przyrmat

przywiązania do miejsca życia i jego tożsamości, ale w dużym stopniu z powodu uzyskania wiedzy na temat znaczenia i postrzegania wartości krajobrazu oraz potencjalnego wpływu mieszkańców na jego przekształcenia. W znacznym stopniu wyniki badań pozwalają na ukierunkowanie rekomendacji audytu, zmierzających do kształtowania przestrzeni i ochrony walorów krajobrazowych, w niewielkim zaś stopniu pozwoliły uzyskać wiedzę na temat wartości i miejsc występowania cennych i unikatowych krajobrazów, mogących stanowić potencjalny przedmiot ochrony. Z perspektywy przyszłych badań uzyskany materiał i wiedza (z pierwszego takiego badania) zawsze będą stanowiły podstawowe pole odniesienia dla wyników i ocen krajobrazu oraz zachodzących w nim zmian.

Literatura

- Aktualizacja opracowania ekofizjograficznego do planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego. 2007. Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego w Gdańsku, mncs (<https://pbpr.pomorskie.pl/ekofizjografia/>).
- Bernat S. 2012. Percepcja a planowanie krajobrazu wiejskiego. *Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum*, 11(2): 29–39.
- Błaszczak M., Suchocka M., Maksymiuk G. 2017. Kultura czy natura? Mechanizmy percepcji i preferencji wobec krajobrazu i form roślinnych. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 36: 21–32.
- Böhm M. 2009. Percepcja krajobrazu zamieszkania – obraz wyznawanych wartości i cech osobowych. *Architektura Krajobrazu*, 2: 73–83.
- Bródka S., Macias A., Płaczek P. 2017. Ocena jakości krajobrazu na obszarze miasta Poznania. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 38: 171–180.
- Bubalo M., van Zanten B.T., Verburg P.H. 2019. Crowdsourcing geo-information on landscape perceptions and preferences: A review. *Landscape and Urban Planning*, 184: 101–111.
- Chmielewski T.J. 2012. Systemy krajobrazowe: struktura, funkcjonowanie, planowanie. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Chmielewski T.J. 2020. Audyt krajobrazów Polski: geneza i oczekiwania. *Warsztaty z Geografii Turystyki*, 10: 33–53.
- Chmielewski T.J., Chmielewski S., Kułak A. 2019. Percepcja i projekcja krajobrazu: teorie, zastosowania, oczekiwania. *Przegląd Geograficzny*, 91(3): 365–384.
- Europejska Konwencja Krajobrazowa z dnia 20 października 2000 r. (Dz.U. z 2006 r., nr 14, poz. 98).
- Galecka-Droзда A., Szczepańska M., Wilkaniec A., de Mezer E. 2018. Aspekty kulturowe, kompozycyjne i percepcyjne w opracowaniach dotyczących identyfikacji charakteru krajobrazu na poziomie lokalnym. *Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 33: 63–76.
- Getzner M. 2020. Visitors' preferences for landscape conservation in Alpine environments: Differences across regions, conservation programmes, and socio-economic groups. *Landscape Research*, 45(4): 503–519.
- Hedblom M., Hedenås H., Blicharska M., Adler S., Knez I., Mikusiński G., Svensson J., Sandström S., Sandström P., Wardle D.A. 2020. Landscape perception: linking physical monitoring data to perceived landscape properties. *Landscape Research*, 45(2): 179–192.
- Janeczko E. 2008. Możliwość kształtowania krajobrazu leśnego w kontekście potrzeb i oczekiwań społeczeństwa. *Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej*, 3(19): 130–138.
- Kalivoda O., Vojar J., Skřivanová Z., Zahradník D. 2014. Consensus in landscape preference judgments: The effects of landscape visual aesthetic quality and respondents' characteristics. *Journal of Environmental Management*, 137: 36–44.
- Mazur M., Bednarek-Szczepańska M., Bański J., Mazurek D. 2020. Waloryzacja przyrodniczo-krajobrazowa a ruch turystyczny na obszarach wiejskich w Polsce – próba metodyczna. *Czasopismo Geograficzne*, 91(12): 59–85.

- Myga-Piątek U. 2001. Spór o pojęcie krajobrazu w geografii i dziedzinach pokrewnych. *Przegląd Geograficzny*, 1–2: 163–176.
- Nijnik M., Zahvoyska L., Nijnik A., Ode A. 2008. Public evaluation of landscape content and change: several examples from Europe. *Land Use Policy*, 26: 77–86.
- Ozimek I., Gralak K., Pomianek I. 2019. Atrakcyjność turystyczna województw w Polsce – wybrane aspekty. Wyd. SGGW, Warszawa.
- Pawłowska K. 2008. Idea i metody partycypacji społecznej w architekturę krajobrazu. *Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 10: 617–624.
- Polska A. 2011. Oceny estetyczne krajobrazu. *Niematerialne Wartości Krajobrazów Kulturowych, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 15: 185–192.
- Pukowiec-Kurda K. 2018. Świadomość krajobrazowa mieszkańców. Przykład Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 40(2): 131–148.
- Pytka P. 2014. Meandry percepcji krajobrazu. Badania empiryczne wśród młodzieży gimnazjalnej. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 69, 2: 119–130.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. z 2019 r., poz. 394).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 października 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sporządzania audytów krajobrazowych (Dz.U. z 2022 r., poz. 2308).
- Senetra A. 2016. Badania ankietowe jako element konstrukcji metody bonitacyjnej oceny wartości estetyczno-widokowych krajobrazów na przykładzie wiejskich obszarów pojeziernych. *Acta Scientiarum Polonorum, Administratio Locorum*, 15(4): 111–121.
- Skiba M. 2008. Rozmyte miary percepcji krajobrazu. *Zarządzanie Krajobrazem Kulturowym, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 10: 123–130.
- Śleszyński P. 2007. Ocena atrakcyjności wizualnej mezoregionów Polski. [W:] K. Ostaszewska (red.), *Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. rocznicę urodzin i 45-lecie pracy naukowej*. Uniwersytet Warszawski, WGiSR, Warszawa, s. 697–714.
- Śleszyński P., Kistowski M. 2010. Presja turystyczna na tle walorów krajobrazowych Polski. *Krajobraz a turystyka. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, 14: 36–51.
- Śleszyński P., Kukołowicz P. 2021. Społeczno-gospodarcze skutki chaosu przestrzennego. *Polski Instytut Ekonomiczny*, Warszawa.
- Torowska J. 2020. Kontakt z krajobrazem jako obszar edukacji kulturowej. *Roczniki Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego, Oddział w Krakowie*, 18/19: 55–75.
- Uchwała nr 940/360/18 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 4 września 2018 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia projektu audytu krajobrazowego dla województwa pomorskiego.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r., nr 80, poz. 717).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. z 2015 r., poz. 774).
- Yoshimura N., Hiura T. 2017. Demand and supply of cultural ecosystem services: use of geotagged photos to map the aesthetic value of landscapes in Hokkaido. *Ecosystem Services*, 24: 68–78.

Perception of the Pomeranian Voivodeship landscapes in the opinion of its inhabitants

Abstract: Huge and unfavorable changes have been taking place for decades in the spatial structure, physiognomy and functioning of the landscape in Poland. At the same time, in recent years, social pressure has been increasing to protect valuable landscapes from devastation (petitions, demonstrations of residents, etc.). The few scientific studies on the social perception of landscape reveal a picture of a diversified level (rather low or moderate) of social awareness of the importance of landscape quality for its users' living conditions.

The aim of the article is to assess the quality of the Pomeranian Voivodeship landscapes and the changes taking place within them, as well as the level of awareness of landscape quality importance among the inhabitants of the region. This assessment is based on a questionnaire research on the

landscapes' perception (perception-based approach) and the space valorization among the inhabitants of the voivodship carried out in 2021 as part of the landscape audit (resulting from a statutory obligation). Altogether 2.455 inhabitants from all 20 poviats of the Pomeranian Voivodeship, including 100 communes (out of all 123 communes) participated in the study.

The results of the study showed a sense of a strong relationship between the inhabitants and the place of their residence, with relatively low social activity for their neighborhoods. In the opinions, attachment to one's own town translates into a relatively high level of satisfaction with the appearance of the place of residence and high interest in investments carried out in its vicinity. At the same time, a large group of respondents negatively assessed the changes taking place in their neighborhoods, expressing a desire to have more influence on the shape of their living space and the appearance of the residential place. The conducted research was the first of its kind in the voivodship.

Key words: landscape perception, space valorization, landscape audit

Załącznik 1

Tabela 1. Postrzeganie krajobrazów w relacji do wybranych zmiennych

		Zadowolenie z wyglądu miejsca zamieszkania (%)				
		zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć
Poczucie przywiązania do miejsca zamieszkania (%)	zdecydowanie tak	16	56	17	9	2
	raczej tak	6	52	25	12	5
	raczej nie	4	32	31	29	4
	zdecydowanie nie	1	12	25	62	0
	trudno powiedzieć	5	43	22	22	7
Ocena zmian wyglądu miejsca zamieszkania (%)	zmienia się na lepsze	15	65	13	3	3
	jest niezmienny	8	40	26	20	6
	zmienia się na gorsze	7	39	28	24	2
	trudno powiedzieć	7	53	24	9	6
Chęć dalszego mieszkania w obecnym miejscu w perspektywie 5–10 lat (%)	zdecydowanie tak	20	59	14	6	2
	raczej tak	7	57	22	9	5
	raczej nie	2	33	36	26	4
	zdecydowanie nie	2	20	26	49	3
	trudno powiedzieć	3	43	28	19	7

Źródło: opracowanie własne.